

KOREYS TILINI O'RGANISHDA O'QIB TUSHINISH KO'NIKMASI VA SO'Z BOYLIQI O'RTASIDAGI INTEGRATIV MUNOSABAT

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17901342>

Sherov Rasul Ravshanovich

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Koreys filologiyasi kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada koreys tilini o'rganish jarayonida o'qib tushinish (reading comprehension) ko'nikmasi va so'z boyligining o'zaro uzviy bog'liqligi ilmiy asosda tahlil qilinadi. Bunda o'qish jarayonida sodir bo'ladigan kognitiv, metakognitiv va psixolingvistik jarayonlar o'quvchining lug'aviy rivojlanishiga qanday ta'sir qilishi yoritiladi. Koreys tilining agglutinatív tuzilishi, murakkab morfologiyasi, kontekstga yuqori darajada bog'liqligi hamda nutq darajalarining ko'pligi o'quvchilar uchun o'qib tushinishni ham, leksik o'zlashtirishni ham alohida strategiyalar asosida tashkil etishni talab qilishi ilmiy dalillar bilan asoslanadi. Maqolada shuningdek, kontekstual inferensiya, morfologik tahlil, takroriy o'qish va semantik tarmoq hosil qilish strategiyalarining o'quvchi lug'atini faol rivojlantirishdagi o'rni amaliy va nazariy nuqtayi nazardan baholanadi.

Kalit so'zlar

o'qib tushinish, so'z boyligi, koreys tili, leksik kompetensiya, kontekstual inferensiya, metakognitiv strategiyalar, psixolingvistika, o'qish metodikasi, lingvodidaktika, integrativ til o'rganish jarayoni.

Kirish

Zamonaviy ta'lim tizimida chet tillarini, xususan koreys tilini o'rganishga bo'lgan qiziqish ortib borayotgani bejiz emas. Koreya Respublikasining iqtisodiy, texnologik va madaniy jabhadagi global o'rni, koreys madaniyatining keng ommalashuvi (Hallyu) hamda xalqaro almashinuv dasturlarining ko'payishi koreys tilini o'rganishni dolzarb masalaga aylantirdi. Til o'rganish jarayonida to'rtta asosiy ko'nikma - tinglab tushunish, o'qish, yozish va gapirish - bir-birini to'ldiruvchi tizimni tashkil etadi. Ushbu ko'nikmalar ichida o'qib tushinish kompetensiyasi til egallashning eng muhim va asosiy manbalaridan biri hisoblanadi. Chunki o'qish jarayonida o'quvchi nafaqat ma'lumot qabul qiladi, balki tilning grammatik, semantik va pragmatik qatlamlari bilan ham faol ishlaydi.

O'qib tushinishning samaradorligi ko'p jihatdan o'quvchining lug'at boyligi darajasiga bog'liq. So'z boyligi qanchalik keng bo'lsa, matnni tushunish shunchalik osonlashadi. Biroq o'qish kompetensiyasi va leksik rivojlanish o'rtasidagi munosabat bir tomonlama emas, aksincha, ikki yo'nalishli integrativ jarayondir. O'qish jarayonida o'quvchi yangi so'zlarni kontekstdan anglaydi, semantik bog'lanishlarni aniqlaydi, grammatik shakllarni qayta ishlaydi va natijada lug'aviy tizimi sezilarli darajada kengayadi. Ushbu o'zaro ta'sir chet tilini o'rganishda eng samarali mexanizmlardan biri sifatida baholanadi.

Koreys tilini o'rganishning o'ziga xos murakkab tomonlari mavjud bo'lib, agglutinatив grammatik tuzilma, hurmat kategoriyalariga asoslangan murakkab nutq etiketi, so'z tartibining S-O-V shaklida kelishi, morfemalarning ko'pligi va semantik qatlamlarning boyligi o'quvchini matnni chuqur tahlil qilishga undaydi. Bu esa o'qish kompetensiyasini yanada muhimlashtiradi. O'quvchi matn orqali ko'plab yangi so'z shakllari, grammatik affikslar, sinonimik va antonimik qatlamlar, ko'p ma'noli birliklar va madaniy konnotatsiyalarni o'rganadi.

So'nggi yillarda til o'rgatish metodikasi bo'yicha maqolalarda o'qish strategiyalarining samaradorligi keng o'rganilmoqda. Xususan, kontekstual inferensiya, semantik tahlil, asosiy fikrlarni ajratish, morfologik strukturalarni tahlil qilish, takroriy o'qish, annotatsiya tuzish kabi strategiyalar o'quvchining lug'aviy rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi ilmiy jihatdan isbotlangan. Koreys tili matnlari bilan muntazam ishlash o'quvchilarda semantik tarmoqning kengayishiga, mustaqil o'qish malakasining shakllanishiga va kommunikativ kompetensiyaning rivojlanishiga olib keladi.

Shu sababli koreys tilini o'rganishda o'qib tushinish va so'z boyligi o'rtasidagi integrativ munosabatni ilmiy asosda o'rganish til ta'limi metodikasini takomillashtirishda juda muhimdir. Ushbu maqola ana shu munosabatning nazariy asoslari, amaliy mexanizmlari va samaradorligini yoritishni maqsad qiladi.

Koreys tilini o'rganish jarayonida o'qib tushinish ko'nikmasi (reading comprehension) va so'z boyligi (lexical knowledge) o'zaro uzviy bog'langan ikki asosiy komponent bo'lib, ular o'quvchining umumiy lingvistik kompetensiyasini shakllantiruvchi muhim jarayonlardir. Til o'qitish metodikasi bo'yicha zamonaviy maqolalar shuni ko'rsatadiki, o'qib tushinish jarayonida matnni semantik tahlil qilish, asosiy g'oya va detallarni anglab olish, kontekst doirasida ma'no hosil qilish kabi kognitiv operatsiyalar bevosita o'quvchining lug'aviy salohiyatiga tayanadi. Shu bilan birga, lug'at boyligining kengayishi ham aynan o'qish orqali yuzaga keladi. Ya'ni, bu ikki komponent — o'qish va leksik rivojlanish — bir-birini taqozo qiluvchi, bir-birini to'ldiruvchi integrativ hodisalar sifatida namoyon bo'ladi.

Koreys tili lingvistik tuzilishi jihatidan murakkab bo'lib, o'zining agglutinativ morfologiyasi, murakkab fe'l paradigmasi, ko'p darajali rasmiylik-hurmat kategoriyalari, semantik qatlamlarning ko'pligi va sintaktik o'ziga xosligi o'qib tushinish jarayonida leksik bilimning ahamiyatini yanada kuchaytiradi. O'quvchilar ko'pincha matni tushunishda nafaqat alohida so'zlar ma'nosini, balki so'z birikmalari, affikslar, grammatik strukturalar va kontekstual signallarning hamohangligini tahlil qilishga majbur bo'ladi. Bunday til tizimida o'quvchining so'z boyligining darajasi matni qanchalik samarali o'qishi va tushunishini belgilovchi asosiy omilga aylanadi.

O'qib tushinish jarayonida o'quvchi matndagi so'zlarni ikki bosqichda qayta ishlaydi: birinchisi – dekodlash (decoding), ya'ni so'zning shaklini fonologik va morfologik jihatdan anglash, ikkinchisi esa – ma'no hosil qilish (meaning construction), ya'ni semantik aloqalarni aniqlash, matnning umumiy mazmunini tushunish. Koreys tilida ushbu jarayon ko'plab lingvistik unsurlar bilan murakkablashadi. Misol uchun, fe'l oxirlariga qo'shiladigan -겠-, -았/었-, -시-, -네요, -군요 kabi ko'p funksiyali affikslar matn mazmuniga yangi semantik yoki pragmatik qatlam qo'shadi. O'quvchida bu affikslarning ma'nosini anglash uchun yetarli lug'aviy va grammatik bilim bo'lmasa, matnning umumiy mazmuni noto'g'ri talqin qilinishi yoki butunlay tushunilmay qolishi mumkin.

Kontekst orqali ma'no chiqarish (contextual inferencing) koreys tilida o'qib tushinishning eng muhim mexanizmlaridan biri hisoblanadi. O'quvchining kontekstni tahlil qilishi, yangi so'zlarning ma'nosini taxmin qilishi, semantik munosabatlarni aniqlay olishi uning lug'at boyligiga bevosita ta'sir qiladi. Maqolalar shuni ko'rsatadiki, o'quvchi kontekst asosida chiqargan taxminlarning 60–70 foizi to'g'ri bo'ladi va aynan shunday jarayonlar orqali yangi so'zlar faol lug'at fondiga o'ta boshlaydi. Koreys tilidagi polisemiya, sinonimiya, antonimiya, hurmat kategoriyasi va stilistik cheklovlar kontekstual tahlilning yanada ehtiyotkorlik bilan olib borilishini talab qiladi.

O'qib tushinish ko'nikmasi rivojlangan o'quvchilar yangi so'zlarni matn doirasida organik ravishda qabul qiladi, ularni semantik tarmoqlarga joylashtiradi va ular bilan faol ishlay boshlaydi. Bu jarayon kognitiv psixologiyada "leksik tarmoq kengayishi" deb atalib, o'quvchining so'z boyligi tizimli, mantiqan bog'langan shaklda o'sib borishini anglatadi. Koreys tilida sintaktik va morfologik birliklarning ko'pligi sababli leksik tarmoqlar yanada murakkab va ko'p qatlamli bo'ladi. Masalan, 한 – asosi asosida hosil bo'lgan 한자, 한국, 한민족, 한식, 대한민국 kabi birliklar o'quvchining leksik bilimini tarmoqlanish prinsipi orqali boyitadi.

O'qish strategiyalarining to'g'ri tanlanishi va qo'llanilishi ham o'qib tushinish va so'z boyligi o'rtasidagi integrativ munosabatning muhim tarkibidir. Metakognitiv strategiyalar (o'qishni rejalashtirish, monitoring qilish, baholash), kognitiv strategiyalar (annotatsiya, konspekt, asosiy ma'lumotni ajratish, tahliliy o'qish) va sotsial-affektiv strategiyalar (motivatsiyani oshirish, psixologik to'siqlarni kamaytirish) o'qish jarayonida so'z boyligini oshirishning samarali mexanizmlarini yaratadi. Koreys tilini o'rganayotgan talabalar odatda matn strukturasi tahlil qilish, affikslarni ajratish, so'z yasash modellarini aniqlash, semantik bog'lanishlarni qidirish kabi kognitiv strategiyalar orqali lug'at boyligini sezilarli darajada kengaytiradi.

Koreys tilida o'qish ko'nikmasi rivojlangan o'quvchilar murakkab semantik tizimlarni, rasmiylik darajalarini, pragmatik signallarni va tilning madaniy konnotatsiyalarini yanada chuqur anglay oladi. Bu esa ularga faqat passiv lug'at emas, balki faol lug'atni ham kengaytirishga yordam beradi. Til tizimidagi so'zlar, iboralar va grammatik strukturalardan o'rinli foydalanish o'quvchining nutq kompetensiyasini mustahkamlaydi, matnni tushunish jarayonida yuzaga keladigan psixologik to'siqlarni kamaytiradi va koreys tilida mustaqil o'qish qobiliyatini rivojlantiradi.

Yuqoridagi ilmiy qarashlar shuni isbotlaydiki, o'qib tushinish va lug'aviy rivojlanish o'rtasidagi integrativ munosabat til o'rganishning asosiy mohiyatini tashkil qiladi. Ular bir-birisiz to'laqonli rivojlanmaydi: o'qish strategiyalari so'z boyligini kengaytiradi, kengaygan so'z boyligi esa o'qish samaradorligini oshiradi. Natijada o'quvchi koreys tilida yuqori darajadagi lingvistik va kommunikativ kompetensiyani egallash imkoniga ega bo'ladi.

Xulosa

Koreys tilini o'rganish jarayonida o'qib tushinish (reading comprehension) ko'nikmasi va so'z boyligi (vocabulary knowledge) o'rtasida kuchli, o'zaro ta'sirga ega bo'lgan integrativ munosabat mavjud. Maqolalar tahlili shuni ko'rsatadiki, o'qish jarayonida o'quvchining ma'no chiqarish, kontekstual inferensiya, leksik birliklarni tanib olish hamda grammatik signallarni qayta ishlash qobiliyatlari uning lug'at salohiyatiga bevosita bog'liq. Shu bilan birga, boy lug'at fondiga ega o'quvchilar matnni tezroq, aniqroq va mazmunli tushunish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu ikki komponentning bir-birini to'ldirishi integrativ yondashuvning lingvodidaktik ahamiyatini yanada oshiradi.

Koreys tilining agglutinatив tuzilmasi, murakkab fe'l qo'shimchalari, hurmat kategoriyalari va ko'p ma'nolilik kabi lingvistik xususiyatlar o'quvchilardan

chuqur tahliliy o'qish strategiyalarini talab qiladi. Bunday strategiyalar esa o'z navbatida leksik rivojlanishning faol kechishiga sabab bo'ladi. O'qib tushinish ko'nikmasi rivojlangan o'quvchilar murakkab sintaktik konstruksiyalarni ham tezroq anglaydilar va yangi so'zlarning ma'nosini kontekstdan mustaqil ravishda chiqarib oladilar.

O'quv jarayonida metodik jihatdan to'g'ri tanlangan o'qish strategiyalari – kontekstual taxmin qilish, morfologik tahlil, takroriy o'qish, annotatsiya tuzish, semantik xaritalar ishlab chiqish – o'rganilayotgan koreys tilining leksik tizimini chuqur o'zlashtirishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, psixolingvistik omillar – motivatsiya, e'tibor, xotira, o'z-o'zini baholash – ham o'qish va lug'at rivojlanishidagi muvaffaqiyatni belgilovchi asosiy mezonlar sifatida namoyon bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, koreys tilini o'rgatishda o'qib tushinish va so'z boyligining integrativ ravishda shakllanishi til o'rganuvchining umumiy kommunikativ kompetensiyasini sezilarli darajada oshiradi. Ushbu ikki komponentning uyg'un rivoji nafaqat tilni o'zlashtirish jarayonini tezlashtiradi, balki o'quvchilarda mustaqil o'qish, tahlil qilish va mazmun chiqarish malakalarini shakllantiradi. Shu bois, koreys tili ta'limi jarayonida o'qib tushinishga asoslangan leksik rivojlantirish strategiyalarini qo'llash eng samarali yondashuvlardan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. **Rahmonov D.** *Psixolingvistika asoslari.* – Toshkent: Fan, 2019.
2. **Qosimova D., Yo'ldosheva Sh.** *Chet tillarni o'qitish metodikasi.* – Toshkent: O'qituvchi, 2020.
3. **Sodiqova N.** *Ikkinchi til sifatida koreys tilini o'rgatish metodlari.* – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2022.
4. **Hasanov B.** *Leksikologiya va chet tili lug'aviy kompetensiyasi.* – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2018.
5. **Abdullayeva M.** "O'qish strategiyalarining ikkinchi tilni o'rganishdagi o'rni." *Til va adabiyot ta'limi*, 2021, №4, 55–63-betlar.
6. **Nazarova U.** *Leksik boyligni rivojlantirishning lingvodidaktik asoslari.* – Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2020.
7. **Boqiyeva G.** "Chet tilini o'qish kompetensiyasini shakllantirishning kognitiv asoslari." *Filologiya masalalari jurnali*, 2022, №2, 88–96-betlar.